

- Voorwoord
- NEM Vleermuis wintertellingen
- NEM Vleermuis zoldertellingen
- NEM Autovleren
- NEM DagActieve Zoogdieren (DAZ)
- NEM Hazelmuis
- VONZ Waterspitsmuis
- VONZ Noordse woelmuis
- VONZ Boommarter
- VONZ Das
- VONZ Kleine zoogdieren (braakballen)
- Landelijke zoogdierdag / ALV
- Zoogdieratlas.nl
- Zoogdiervereniging in commissie DWHC
- Vleermuisnieuws uit Groningen
- Muizen veroveren de waddeneilanden
- Opmars van de grote bosmuis
- Ga mee walvissen en dolfinen kijken

NEM = Netwerk Ecologische Monitoring VONZ = VerspreidingsOnderzoek Nederlandse Zoogdieren

Voorwoord

Betrouwbare gegevens basis voor natuurbescherming

De natuur in ons land wordt hoog gewaardeerd zoals telkens weer blijkt uit enquêtes. Die hoge waardering kent echter een te lage prijs als het gaat om het economisch verkeer. De bescherming van natuurwaarden komt dan ook niet tot stand door marktwerking. Nee, de natuurwaarden vinden hun bescherming in Nederlandse wet- en regelgeving, die weer is afgeleid van de Europese wet- en regelgeving. Onze Flora- en faunawet beschermt de soorten, de Vogel- en Habitatrichtlijn de leefomgeving. Uitgangspunt bij zowel de wet als de richtlijn is het voorzorgprincipe waarin wordt verwoord dat menselijk handelen geen nadelige gevolgen mag hebben voor in het wild voorkomende planten en dieren, beschermd of niet! Als onafhankelijke Gegevensautoriteit Natuur (GaN) valt het mij op dat er zorgelijke veranderingen aan de gang zijn in het denken over het natuurbeschermingsbeleid van de overheid. Waar de natuurbescherming wettelijk goed geregeld is via het in Europese wetgeving verankerde voorzorgprincipe, creëert de overheid in het kader van de deregulering en met de in te voeren Crisis en Herstelwet steeds meer ruimte voor gebiedsontwikkeling. Ik ben voorstander van het nu geldende voorzorgprincipe, waarbij gebiedsontwikkeling wordt voorafgegaan door een herstelplan voor de schade die aan de natuur wordt toegebracht.

NDFF

Conflicten tussen "harde" en "zachte" waarden, tussen economie en ecologie, zijn van alle tijden. Ik ben in juli 2007 door de minister van LNV benoemd, juist om een brug te slaan tussen economische en ecologische belangen. Een belangrijke taak van mij en mijn medewerkers is het inrichten en beheren van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). De NDFF valt het best te omschrijven als een digitaal loket voor betrouwbare ecologische informatie, bedoeld voor iedereen die zich beroepshalve bezighoudt met natuur en ruimtelijke ordening. Op aanvraag brengt de databank geografisch in kaart welke beschermde plant- of diersoorten aanwezig zijn in een gebied, voor gebruik door ondermeer provincies, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, groene bureaus, bouwers en ontwikkelaars.

Kwaliteit

Als Gegevensautoriteit Natuur sta ik garant voor de juistheid van de gegevens. Wij zorgen dat de waargenomen soorten juist geïdentificeerd zijn, dat de geografische locatie en ook het tijdstip van de waarnemingen kloppen. Een computerprogramma combineert die gegevens en stelt aan de hand van een aantal door ecologen vastgestelde kennisregels de betrouwbaarheid vast. Bij onwaarschijnlijke waarnemingen geeft het programma een waarschuwing en speelt automatisch die waarnemingen door naar een expertpanel. Als ook zij de waarneming niet aannemelijk vinden, nemen ze contact op met de waarnemer en vragen hem of haar de planten- of diersoort nog een keer te identificeren.

Vervolg op de volgende pagina

Veroverert

Foto: (© Wesley Overman)

dit diertje

nu ook Texel?

Voorwoord (vervolg)

“Burger wetenschappers”

Vergeleken met andere landen is in Nederland veel en goede natuurinformatie voorhanden. Daarin zijn we internationaal koploper. Het gaat om vele miljoenen data, momenteel zitten er al 30 miljoen gegevens in de NDFF, die via abonnementen en Het Natuurloket worden ontsloten. De data zijn voor een groot deel afkomstig van waarnemers, waarvan er zo'n 18.000 georganiseerd zijn via de Particuliere Gegevensverzamelende Organisaties (PGO's). Daarnaast worden er 'losse' waarnemingen doorgegeven via websites als telmee.nl en waarneming.nl. Het resultaat is een dicht netwerk van kwalitatief goede gegevens bij elkaar gebracht door bekwame waarnemers of liever "burger wetenschappers", mensen die methodisch en met kennis van zaken waarnemen en patronen van gedrag en verspreiding beschrijven. Dit vormt een reservoir van kennis van onschatbare waarde, voor wetenschap en beleid.

Waarnemers

Het inrichten van de NDFF is een belangrijke doorbraak maar minstens even belangrijk is de erkenning van het prachtige werk van al die waarnemers. Fysiek wordt dat gereflecteerd in het inrichten van Natuurplaza waarin een viertal PGO's, waaronder de Zoogdiervereniging, met elkaar samenwerken. Dicht bij de Radboud Universiteit komen nieuwe initiatieven tot stand waarvan een ieder die is geïnteresseerd in de natuur in ons land zal profiteren. We zijn onze "burger wetenschappers" hiervoor veel dank verschuldigd en ik steun ze dan ook van harte bij hun belangrijke werk!

Jan van Groenendael
Gegevensautoriteit Natuur

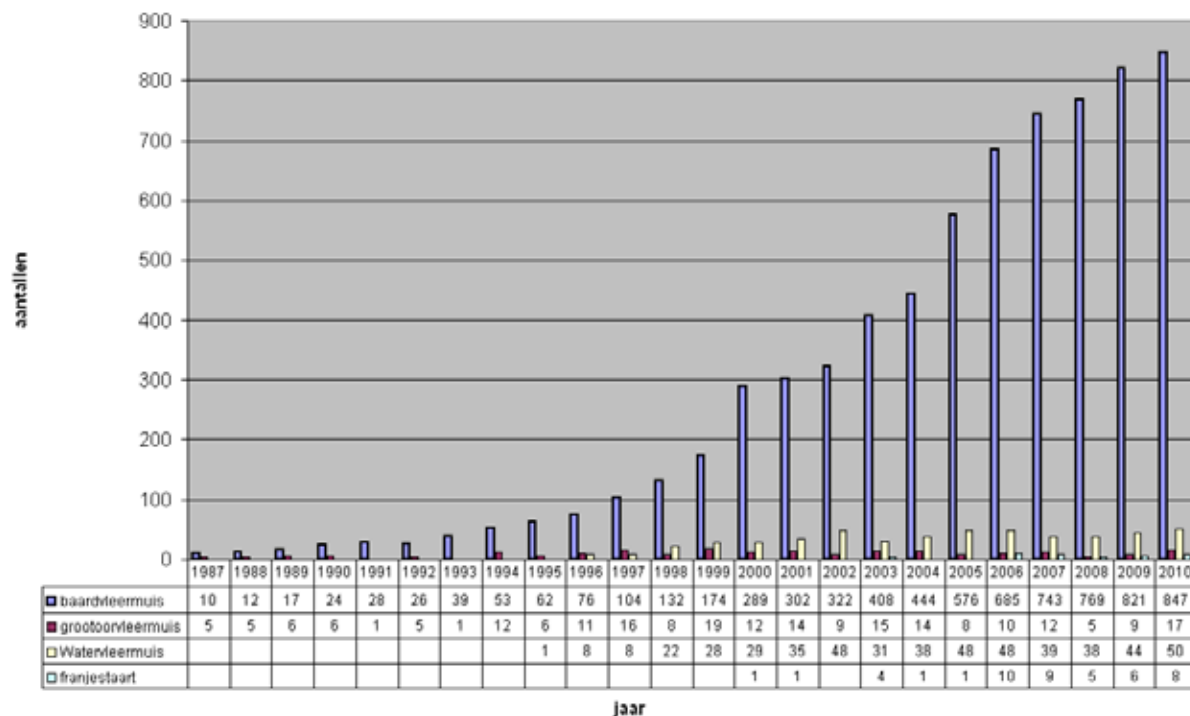
NEM Koude wintertellingen vleermuizen

Afgelopen winter kan volgens de meteorologen gekenschetst worden als een koude winter met veel sneeuw. Het was de koudste winter in 14 jaar. In hoeverre dat een groter aantal vleermuizen oplevert in de overwinteringverblijven is vooralsnog onduidelijk. Hiervoor moeten we nog even afwachten tot het overzicht compleet is. Op dit moment druppelen de tellingen bij ons binnen. Onderstaand enkele opmerkingen van de provinciale coördinatoren uit de verschillende provincies.

De wintertelling van 2009-2010 leverde in Flevoland geen grote verrassingen op in aantallen vleermuizen. Er waren weer enkele grootoorvleermuizen in de verblijven en in het Waterloopbos hingen ook dit jaar weer 9 Franjestaarten. Wat in Flevoland wel erg opviel was de vochtigheid in de winterverblijven: veel winterverblijven hadden dit jaar meerdere centimeters water op de vloer. Waarschijnlijk heeft het te maken met de langzaam smeltende sneeuw zodat er extra veel water door het plafond kon sijpelen.

In Drenthe hebben enkele grootoren een voorkeur voor de plastic showmappen met veiligheidsinstructies (zeer geheim) op het MOB Oudemolen. Dit jaar zaten er weer twee in deze mappen. De baardvleermuizen in de aardappelpelder Westerbork nemen weer verder toe (zie tabel 1). Inmiddels staat de teller op bijna 850 baardjes!

Overwinterende vleermuizen in de aardappelpelder kamp Westerbork

Tabel 1: Overwinterende vleermuizen in de aardappelpelder kamp Westerbork. Bron: Hans Colpa

In Zuid-Holland kon voor het eerst Fort Numansdorp worden geteld, een prachtig oud Fort met zelfs 2 grootoren!

In Gelderland zijn meer dan 4.100 vlermuizen geteld. Daaronder voor het eerst na drie jaar weer een vlermuis bij Arnhem, opnieuw een Bechsteins vlermuis midden op de Veluwe en één (wellicht zelfs twee) Brandts vlermuizen in dezelfde kelder als vorige winter. Het aantal meervlermuizen was wat lager, maar daaronder wel vier (gechipte) dieren in objecten ongeveer vijf kilometer noordelijk van die waar zij aanvankelijk werden aangetroffen.

In Groningen werd een nieuwe soort in de overwinteringobjecten aangetroffen: een franjestaart. Lees hier meer over verderop in deze Telganger. De franjestaart neemt landelijk niet alleen fors toe in aantallen maar verspreidt zich steeds verder over het land.

In aankomende 'Zoogdier' staat een artikel waarin de landelijke resultaten van het meetnet 'Wintertellingen vlermuizen' worden beschreven.

Vilmar Dijkstra

NEM Zoldertellingen vlermuizen

In 2007 is het nieuwe monitoringsnetwerk Zoldertellingen van vlermuizen gestart. Dit meetnet is gericht op twee zuidelijke soorten die zomers veel op zolders van kerken, kloosters e.d. verblijven: ingekorven vlermuizen en grijze grootoorvlermuizen. Als "bijvangst" worden ook laatvliegers, gewone grootoorvlermuizen en andere soorten geteld. Voor die soorten levert dit meetnet verspreidingsgegevens. Vrijwilligers van de Zoogdierverseniging en de provinciale vlermuismiswerkgroepen bezoeken één maal per zomer de (kerk)zolders en tellen de daar aangetroffen vlermuizen.

Op dit moment worden de tellingen van 2009 ingevoerd en gecheckt. Vervolgens worden ze aan het CBS geleverd, die indexen en trends berekent. Dat is in het tweede jaar van het bestaan van dit meetnet al mogelijk, omdat een aantal tellers al jarenlang systematisch kerkzolders inventariseert en zij deze gegevens ter beschikking hebben gesteld. Daarover kunt u overigens meer lezen in het Natuurhistorisch Maandblad, zie "verder lezen".

Aantal bezochte objecten en getelde vlermuizen

We bouwen het meetnet in stappen op. In het startjaar werd geteld in de provincies waar ingekorven vlermuis en grijze grootoorvlermuis voorkomen; Limburg, Noord-Brabant en Zeeland en in 2009 kwamen daar Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland bij. Voor het jaar 2009 hebben we tot heden tellingen ontvangen van 196 objecten. In de komende Telganger zullen we dieper ingaan op de resultaten, en de berekende trends van de doelsoorten.

2010

Komend jaar wordt er ook weer geteld en breiden we het meetnet uit tot heel Nederland. Wil je meetellen? Geef je dan op voor de zoldertel-cursussen bij het secretariaat van de Zoogdierverseniging. Dat kan per mail (secretariaat@zoogdierverseniging.nl) of per telefoon. De tellers die in voorgaande jaren meewerkten krijgen van ons de bekende mailing met ontheffingvergunning en telformulieren.

De volgende cursussen worden gegeven:

- 29 mei Cursus zoldertellingen vlermuizen in Appelscha.
- 5 juni Cursus zoldertellingen vlermuizen in Zwolle.
- 22 juni Cursus zoldertellingen vlermuizen in Doetinchem.
- 29 juni Cursus zoldertellingen vlermuizen in Heiloo.

Deelname is gratis, maar schept natuurlijk wel de morele verplichting het aantal vlermuizen van enkele zolders in je omgeving te gaan volgen.

Verder lezen:

- Jan Buys, Henk Heijligers & Paul van Hoof, 2009. GROTE OREN OP LIMBURGSE KERKZOLDERS. Aantalsontwikkelingen in populaties grootoorvlermuizen op kerkzolders. Natuurhistorisch maandblad 98 (7): 133-137.
- W. Vergoossen, L. Verheggen, J. R. Regelink, T. van der Meij & J. Dekker, 2009. DE INGEKORVEN VLEERMUIZEN VAN MIDDEN-LIMBURG. Natuurhistorisch maandblad 98 (11): 209-214.

Jasja Dekker

Figuur 1: Vrijwilliger op een kerkzolder.

NEM Beëindigen meetnet autovleren

Afgelopen jaren voerde de Zoogdierverseniging een pilot uit voor een nieuw meetnet binnen het Netwerk Ecologische Monitoring: auto- en bootvleren. Het doel van dit nieuwe meetnet was het verkrijgen van trendgegevens voor soorten die met de bestaande meetnetten niet voldoende worden geteld: de gewone en ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis en laatvlieger. Dat gebeurde door waarnemingen te doen met een batdetector, op transecten die worden afgelegd met auto of boot.

Na een aantal pilots (zie eerdere Telgangers) moeten we echter concluderen dat het meetnet niet de gewenste resultaten oplevert.

Methode

De transecten, van 30-50 kilometer, werden langzaam rijdend gereden, met een zogenaamde Anabat SD1 batdetector op het dak van de auto. De Anabat legt de vleermuisgeluiden vast op een geheugenkaartje, samen met de tijd van waarnemen. Deze opnames kunnen vervolgens door een vleermuisdeskundige op naam worden gebracht. Door die gegevens te combineren met een GPS bestand van de afgelegd route, konden kaarten worden gemaakt van de route en de waarnemingen.

Knelpunten

Tijdens de pilot kwamen echter een aantal vervelende knelpunten naar voren. Bij drie routes bleek na afloop de apparatuur niet goed gewerkt te hebben: Er werden wel vleermuisgeluiden gehoord, maar niet vastgelegd. Dat is natuurlijk iets wat niet mag gebeuren: het is bijzonder frustrerend voor degene die de route reed, en het is een verlies van nuttige gegevens. Momenteel wordt in samenspraak met de ontwerper van de Anabat uitgezocht hoe dit kon gebeuren.

Lastiger was de lage trefkans van twee van de vier doelsoorten. De gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis werden veel waargenomen: de gewone dwergvleermuis gemiddeld zelfs 17 keer per uur. Maar laatvliegers werden beduidend minder vaak waargenomen, gemiddeld 3-5 per uur, en rosse vleermuizen nauwelijks: hoogstens 1 per uur rijden. Dit is zo weinig, dat er enorm veel routes nodig zouden zijn om voldoende dieren te kunnen tellen voor berekening van trends en indexen.

Om die reden heeft de Gegevensautoriteit besloten het autovleren stop te zetten. Overigens blijft het autovleren in deze vorm, of met 'live' determinatie van geluiden door een bijrijder een goed instrument voor het verspreidingsonderzoek van bijvoorbeeld dwergvleermuizen.

Jasja Dekker

NEM Meetnet DagActieve Zoogdieren (DAZ)

In het meetnet Dagactieve Zoogdieren (DAZ) worden de populatieveranderingen van een aantal soorten zoogdieren gevolgd, die worden geteld tijdens monitoring van broedvogels. Daarnaast worden op vaste transecten konijnen in de kustduinen geteld.

De tellers van SOVON zijn in februari weer begonnen met hun inventarisatie van de broedvogels. Een deel van deze tellers noteert ook de zoogdieren die ze daarbij tegenkomen. Uit die tellingen worden indexen en trends voor onder andere haas, konijn, ree, vos en eekhoorn berekend. In de vorige Telganger zijn de laatste resultaten weergegeven. Nieuw is dat ook voldoende betrouwbare trends voor de egel kunnen worden berekend. De signalen dat de egel in aantal flink achteruit gaat, worden hiermee helaas bevestigd.

Ook de konijntellers in de duinen starten binnenkort. Komend jaar gaan we aan de telreeks van konijnen in de kustreeks aanvullende analyses doen.

Samen met SOVON en Stichting Bargerveen gaan we door onze databases te combineren onderzoeken hoe begrazing door grootvee en door konijnen de broedvogelstand beïnvloedt. Denk bijvoorbeeld aan de effecten van konijnenbegrazing op de vegetatie, die weerslag heeft op insecten, waar weer de tapuit van leeft. Gingen broedvogels achteruit toen het konijn door konijnenziekte RHD sterk afnam? Daarover dus in een volgende Telganger meer.

Ree (© Bram Achterberg)

Jasja Dekker

NEM Meetnet hazelmuis

In het NEM meetnet hazelmuis wordt de populatiedynamiek gevolgd aan de hand van nesten, die jaarlijks op vaste transecten door ervaren vrijwilligers worden geteld. Helaas zijn nog niet alle tellingen binnen, waardoor de indexen en trends nog moeten worden berekend.

Beheer heeft in elk geval duidelijk effect op de aantallen hazelmuizen. De hazelmuis leeft in zoomvegetaties, zoals struikrijke bosranden, braamstruwelen, et cetera. In en aan de takken bouwen ze hun nesten van gras, mos en bladeren. Hazelmuisvriendelijk beheer is goed uit te voeren, bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat zoomvegetaties in stand blijven en niet te rigouzeus worden verwijderd. Een brochure daarover vind u op <http://www.zoogdierverseniging.nl/node/253>. Helaas is het ook makkelijk om uit onwetendheid hazelmuisonvriendelijk beheer uit te voeren en ook dit seizoen meldden de waarnemers kaalkap van enkele zeer goede hazelmuisstruwelen. Dergelijke gevallen worden doorgegeven aan de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen, die contact opneemt met de eigenaar of beheerder.

Op dit moment worden de telgegevens verzameld en ingevoerd, zodat het CBS de indexen en trends tot 2009 kan berekenen. Die zullen na berekening aan de tellers worden gestuurd en in de Telganger van oktober 2010 worden gepresenteerd.

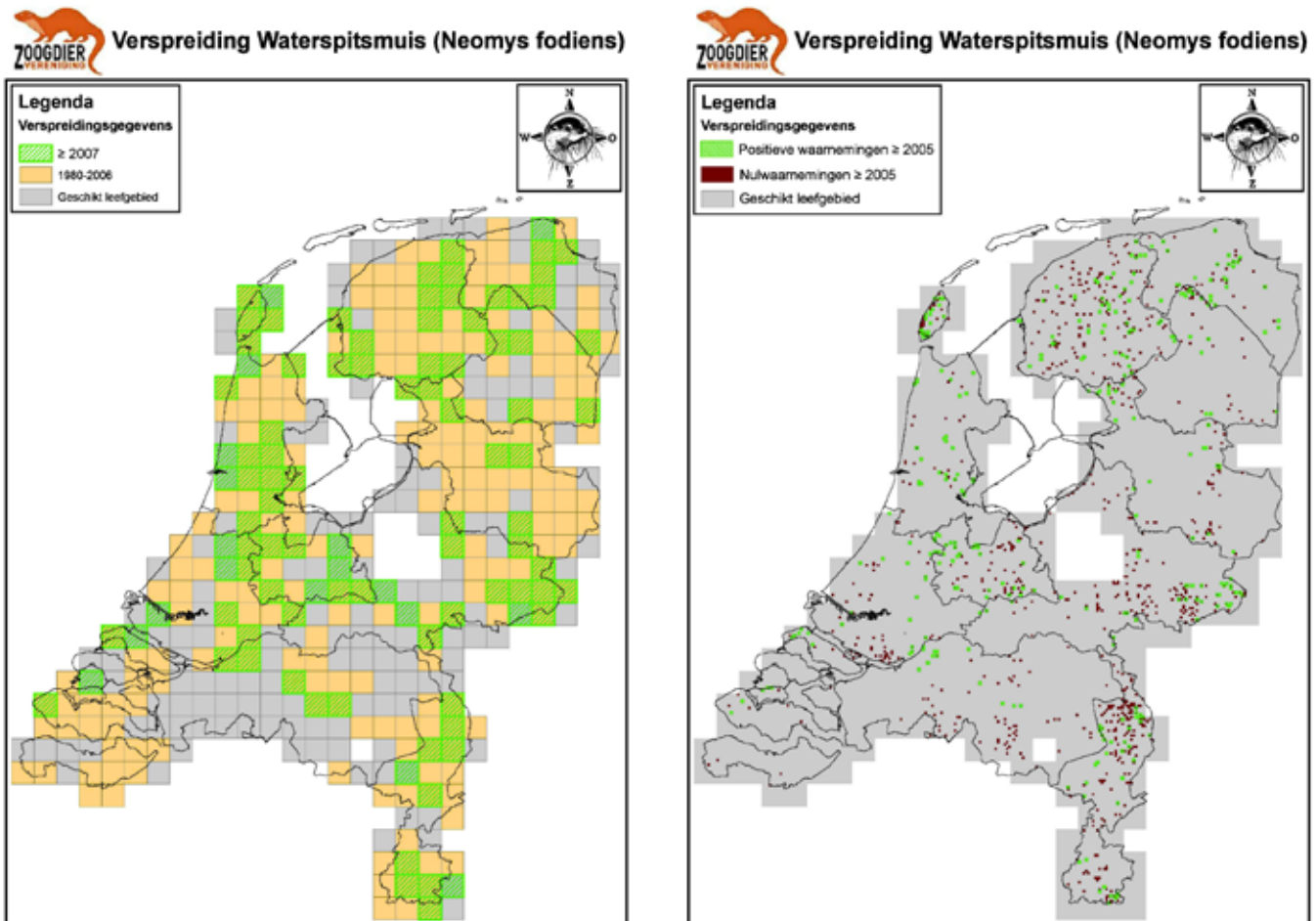
Wesley Overman & Jasja Dekker

Hazelmuis (© Wesley Overman)

VONZ Waterspitsmuis

Het geschikte leefgebied van de waterspitsmuis in Nederland omvat 404 10*10 hokken. Dankzij het gecoördineerde verspreidingsonderzoek is de waterspitsmuis sinds 2007 in 99 van deze hokken (25%) vastgesteld. Met de huidige jaarlijkse inspanning is het echter met zekerheid niet haalbaar om in 2012 een op dit niveau dekkend actueel verspreidingsbeeld te hebben. Sinds 2005 is de aanwezigheid van de waterspitsmuis in 1228 1*1 km-hokken onderzocht.

Figuur 1: Verspreiding waterspitsmuis vanaf 2007 op 10*10 - en vanaf 2005 op 1*1 km-hok niveau.

Binnen het verspreidingsonderzoek zijn gegevens van waterspitsmuizen op twee manieren verkregen: via braakbalonderzoek en via onderzoek met inloopvallen.

Inloopvallen

Een viertal gebieden binnen het potentiële verspreidingsgebied van de waterspitsmuis zonder kerkuilen zijn in 2009 bevangen met inloopvallen: oost van de stad Groningen, langs het Veluwemeer en langs de IJssel bij Zutphen en Deventer. Van de in totaal 25 bevangen locaties leverden er slechts drie een vangst van een waterspitsmuis.

Braakbalonderzoek

De positieve waarnemingen van waterspitsmuizen komen net als voorgaande jaren bijna geheel voor rekening van het braakbalverspreidingsonderzoek, waarbij het ruwe braakbalmateriaal voor het grootste gedeelte wordt aangeleverd door regionale kerkuilwerkgroepen. Net als bij de noordse woelmuis, kan het braakbalonderzoek voor waterspitsmuis naast positieve - ook 'nulwaarnemingen' voor een km-hok genereren.

Dick Bekker

Coördinator verspreidingsonderzoek noordse woelmuis & waterspitsmuis Zoogdiervereniging VZZ

Tel.: 024 7410500

Mobiel: 06 17490488

e-mail: dick.bekker@zoogdiervereniging.nl

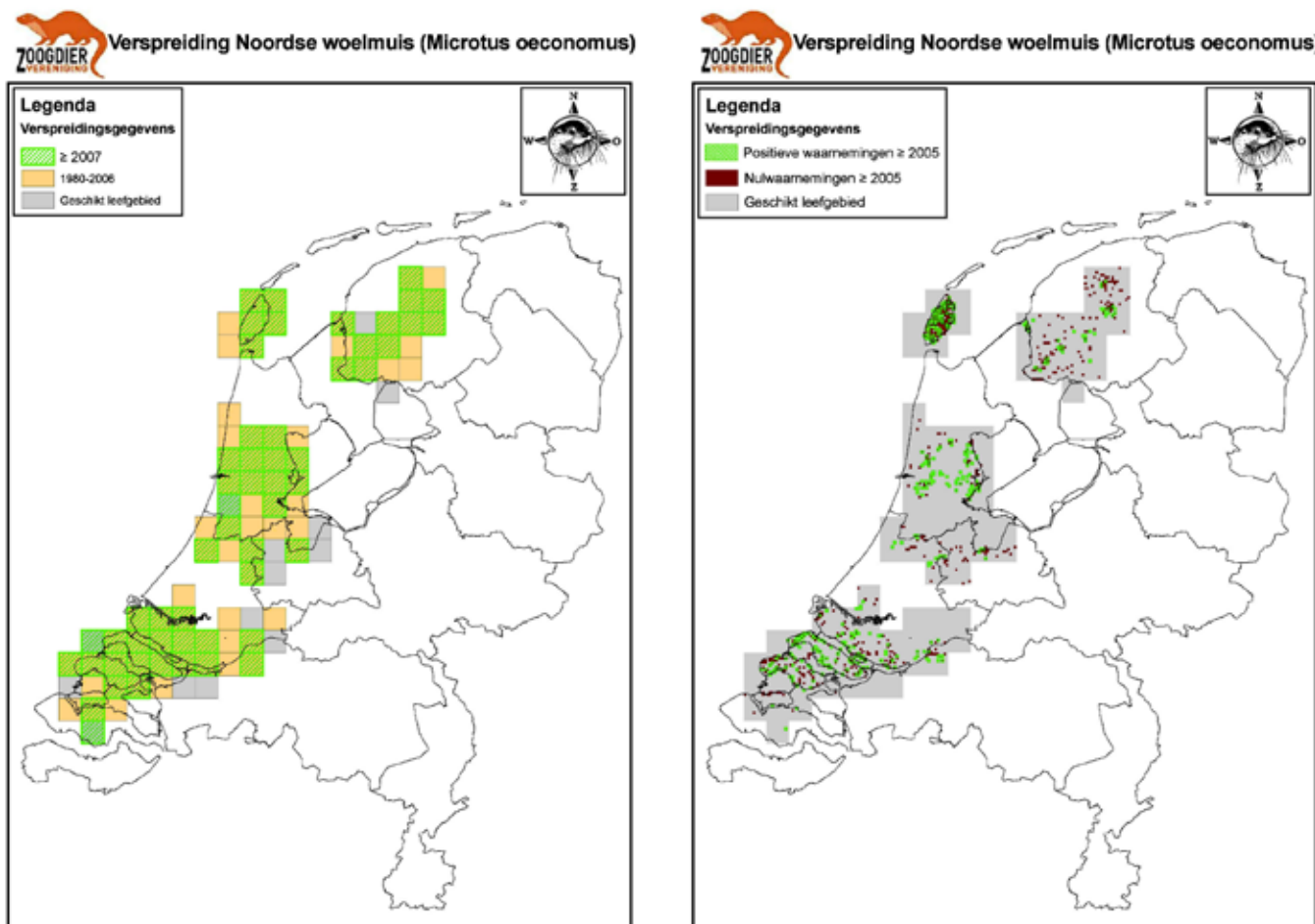
VONZ Noordse woelmuis

Het geschikte leefgebied van de noordse woelmuis in Nederland omvat 92 10*10 km-hokken. Dankzij het gecoördineerde verspreidingsonderzoek is de noordse woelmuis sinds 2007 in 55 van deze hokken (60%) vastgesteld. Met de huidige jaarlijkse inspanning lijkt het dus min of meer haalbaar om in 2012 een op dit niveau dekkend actueel verspreidingsbeeld te hebben. Sinds 2005 is de aanwezigheid van de noordse woelmuis in 799 1*1 km-hokken onderzocht.

Binnen het verspreidingsonderzoek zijn data van noordse woelmuizen op twee manieren verkregen: via braakbalonderzoek en via onderzoek met inloopvallen.

Inloopvallen

De potentiële noordse woelmuisgebieden zonder kerkuilen moeten bevangen worden met inloopvallen. De afgelopen jaren zijn in Zeeland, Friesland, Noord- en Zuid-Holland en Utrecht een groot aantal km-hokken op deze manier bemonsterd.

Figuur 1: Verspreiding noordse woelmuis vanaf 2007 op 10*10 - en vanaf 2005 op 1*1 km-hok niveau.

Braakbalonderzoek

In een groot deel van het potentiële verspreidingsgebied van de noordse woelmuis wordt door kerkuilen gebroed; 45% van de km-hokken wordt gedekt door kerkuilen. Het ruwe braakbalmateriaal wordt voor het grootste gedeelte aangeleverd door regionale kerkuilwerkgroepen, waarbij een klein deel ook zelf de analyses uitvoert.

Naast positieve waarnemingen kunnen met behulp van het braakbalonderzoek ook 'nulwaarnemingen' voor een km-hok worden gedaan. Wanneer in een partij van minimaal 150 muizenprooien geen noordse woelmuis wordt aangetroffen, wordt er van uit gegaan dat er zich (in dat jaar) binnen dat km-hok geen noordse woelmuizen bevonden.

Dick Bekker

VONZ Boommarter

Helaas was 2009 het laatste jaar dat de boommarter deel uit maakte van het gecoördineerde Verspreidingsonderzoek Nederlandse Zoogdieren (VONZ) dat in 2006 van start ging. De reden is dat de Zoogdierverseniging hiervoor niet langer financiële ondersteuning ontvangt van de Gegevensautoriteit Natuur. Omdat de boommarter niet op de bijlagen II en/of IV van de Habitatrictlijn staat, bestaat er volgens het ministerie van LNV geen verplichting om zijn status (omvang verspreiding en trend) aan de Europese Unie te rapporteren. De boommarter staat wel op bijlage V van de habitatrictlijn wat betekent dat de soort bejaagd mag worden. Dit mag zolang de populatie maar in gunstige staat van instandhouding blijft en dus geen gevaar loopt. Op grond van nationale wetgeving mag de boommarter in Nederland echter niet bejaagd worden. Het Ministerie van LNV oordeelt daarom dat er geen verplichting is om aan de Europese Unie te rapporteren en ondersteunt niet langer het verspreidingsonderzoek van de boommarter.

Het laatste half jaar zijn er nog de nodige waarnemingen binnen gekomen, waaronder helaas veel verkeersslachtoffers. De cameravallen in de Maashorst hebben tot nu toe geen boommarters vastgelegd, wel veel andere zoogdieren. De cameravallen in de bosgebieden ten oosten van de Brabantse Wal hebben ook nog geen boommarters laten zien. Het kan zijn dat de boommarter hier (nog) niet zit. Het kan ook een effect zijn van de winter. Het lijkt er sterk op dat boommarters in de winter minder grote afstanden afleggen en de dichtheid is dan waarschijnlijk lager omdat de jongen zich meer verspreid hebben. Het gevolg is waarschijnlijk dat de trefkans bij een cameraval een stuk kleiner is.

Het nieuwe voortplantingsseizoen staat voor de deur en veel vrijwilligers bereiden zich voor op het zoeken naar vrouwtjes met jongen. In het plassen gebied op de grens van Utrecht en Noord-Holland gaan, in navolging van het succes in de Wieden en Weerribben, vrijwilligers aan de slag met cameravallen. Het project in de Achterhoek en Liemers gaat verder en er is hoop op het vinden van een nestboom met jongen. Op de Veluwezoom zijn de afgelopen maanden videocamera's geplaatst in holle bomen die regelmatig gebruikt worden door boommarters. Eind maart zijn hier voor het derde jaar muizen gevangen om de voedselsituatie te bepalen.

In de vier jaar dat er in kader van het landelijk gecoördineerde verspreidingsonderzoek door vrijwilligers gezocht is naar boommarters is er veel werk verzet en zijn er veel nieuwe dingen ontdekt. De boommarter is ontdekt of teruggevonden op veel plaatsen waar al lang geen boommarters gemeld waren. Met de nieuwe kennis en methoden zijn er nog veel gebieden om te onderzoeken. Gelukkig gaan veel vrijwilligers van de Werkgroep Boommarter Nederland door met hun onderzoek. De capaciteit om vrijwilligers vanuit de Zoogdierverseniging te ondersteunen is door het wegvallen van het verspreidingsonderzoek echter beperkt. Mensen die ergens aan de slag willen, en dat kan nog op veel plekken in Nederland, kunnen het beste contact opnemen met de Werkgroep Boommarter Nederland: www.zoogdierverseniging.nl en www.werkgroepboommarter.nl.

Iedereen hartelijk dank voor het vele werk, de ingezonden waarnemingen, het verzamelen van verkeersslachtoffers, hulp bij de cameravallen en secties. Ik hoop dat velen van jullie met plezier naar boommarters blijven zoeken en onderzoeken. Je waarnemingen kun je doorgeven via www.telmeel.nl of www.waarneming.nl.

Chris Achterberg
Marterdeskundige Zoogdierverseniging
Tel.: 024 7410500
Mobiel: 06 51995134
e-mail: chris.achterberg@zoogdierverseniging.nl

VONZ Das

Helaas geldt voor de das hetzelfde als voor de boommarter en maakt ook de das vanaf 2010 geen deel meer uit van het gecoördineerde Verspreidingsonderzoek Nederlandse Zoogdieren (VONZ). De das heeft geen speciale status onder de Habitatrictlijn en er bestaat daarom geen verplichting om te rapporteren aan de Europese Unie. Het Ministerie van LNV kan daarom dus ook voor de das geen financiële ondersteuning meer geven voor het verspreidingsonderzoek.

Op zich gaat het goed met de das: verspreiding en aantal nemen nog steeds toe. Door zijn leefwijze met vaste verblijfplaatsen die generaties lang gebruikt worden en zijn hoofdvoedsel in Nederland, regenwormen, blijft de das zeer kwetsbaar voor veranderingen in het landschap. Bovendien blijft illegale vervolging in verschillende delen van Nederland een probleem. Door het wegvallen van het verspreidingsonderzoek dreigt met name de ontwikkeling van

de populatie in bepaalde delen van Nederland uit het zicht te raken. Ontwikkelingen in verspreiding en aantallen van de das zijn meestal niet snel en spectaculair. Het houden en krijgen van inzicht hierin vraagt van vrijwilligers geduld, veel kennis en inspanning over vele jaren.

Op veel plaatsen in Nederland zijn dassenwerkgroepen actief. Hiermee kun je contact opnemen als je dassen wilt inventariseren.

Noord-Nederland: Aaldrik Pot, aaldrikpot@gmail.com

Drenthe: Bertil Zoer, b.zoer@drentslandschap.nl en Pauline Arends, p.arends@staatsbosbeheer.nl

Dassenwerkgroep Zuid-Drenthe: Bart Pijper, b.pijper@tiscali.nl

Op de grens van Utrecht en Noord-Holland: Hans Vink, hans.vink@solcon.nl

Zuid-Oost Utrecht: Ton Meijer, ton.meijer@kpnmail.nl en Chris Achterberg, chris@achterberg-horst.demon.nl

Gelderland: Neeltje Huizinga, neeltje.huizinga@zoogdiervereniging.nl

Noord-Brabant: Dassenwerkgroep Brabant, www.dassenwerkgroepbrabant.nl & info@dassenwerkgroepbrabant.nl

Limburg: Dassenwerkgroep Limburg, info@stichtingdassenwerkgroep limburg.nl

Noord-Limburg: Bert Morelissen, bert.morelissen@planet.nl

Zuid-Limburg: Jan Baars, baarsddl@hetnet.nl

Ikzelf blijf samen met andere vrijwilligers onderzoek doen aan dassen in zuidoost Utrecht. Hiervoor willen we graag de verkeersslachtoffers in Utrecht ten zuiden van de A28 verzamelen en onderzoeken. Zie je een dode das in dit gebied verzamel hem als dat veilig kan en geef het in ieder geval zo snel mogelijk door aan mij. Uiteraard horen we ook graag van waarnemingen van levende dassen en burchten uit dit gebied.

Alle vrijwilligers, dassenwerkgroepen en Stichting Das en Boom bedankt voor hun inzet en hulp. Waarnemingen graag blijven doorgeven op www.telme.nl of www.waarneming.nl.

Chris Achterberg

Marterdeskundige Zoogdiervereniging

Tel.: 024 7410500

Mobiel: 06 51995134

e-mail: chris.achterberg@zoogdiervereniging.nl

VONZ Braakballen gezocht

Jaarlijks verzamelt de Zoogdiervereniging braakbalpartijen van nest- en roestplaatsen van kerkuilen. Doordat het dieet van uilen hoofdzakelijk bestaat uit muizen, kan middels het pluizen van deze ballen de verspreiding van de verschillende in het wild levende muizenpopulaties in kaart gebracht worden. Dit is van groot belang voor de bescherming van zeldzame muizensoorten en hun habitat.

Iedere braakbalpartij waarvan de verzamelplaats (x,y-coördinaten) bekend is levert nuttige informatie op. Momenteel worden er vele braakballen geplozen voor pluiz-middagen zonder dat de herkomst van de braakbalpartij bekend is en worden de gegevens niet verzameld. De Zoogdiervereniging wil graag samenwerken met de verschillende partijen om hier een oplossing voor te vinden.

U kunt meewerken aan ons project!

Weet u een nest- of roestplaats van kerkuilen en wilt u voor ons de braakballen verzamelen? In ruil kunnen wij u gegevens verschaffen waaruit het dieet van de uilen bestaat en zodoende welke muizensoorten er voorkomen in het gebied.

Indien u braakballen nodig heeft voor educatieve doeleinden hebben we ruilpartijen voor u voorradig. Zodoende worden de braakballen beter benut voor het verspreidingsonderzoek, met behoud van voldoende braakballen voor het 'educatiepluizen'.

Mocht u ons pluizersteam willen versterken dan bent u ook meer dan welkom. U ontvangt dan van ons een starterpakket. Dit starterpakket omvat de zoekkaart hoe de muizenkaakjes op soort gedetermineerd kunnen worden. Tevens ontvangt u uw eerste braakbalpartij met een loepje waarmee u direct aan het pluizen kan.

De braakballen kunnen gratis verstuurd worden naar

Zoogdiervereniging t.a.v. Emilie de Bruijckere

Antwoordnummer 98198

6500 VA Nijmegen

Emilie de Bruijckere en Dick Bekker van de Zoogdiervereniging willen u graag verdere informatie verstrekken of vragen beantwoorden over het project.

U kunt ons contacteren via braakbal@zoogdiervereniging.nl of via ons telefoonnummer 024-7410500.

Figuur 1: Vrijwilliger bekijkt de inhoud van een braakbal.

Landelijke Zoogdierdag/ALV

Op zaterdag 17 april organiseert de Zoogdierverseniging de Landelijke Zoogdierdag, in combinatie met de Algemene Ledenvergadering. Het thema van de Landelijke Zoogdierdag is dit jaar 'Zoogdieren in de Stad'. Er is een afwisselend programma samengesteld, met lezingen over diverse aspecten van stedelijke zoogdieren.

De Landelijke Zoogdierdag wordt gehouden in Natuurplaza/Gebouw Mercator 3 (ontvangst, lunch en borrel) en het naastgelegen Linneausgebouw (lezingen) in Nijmegen. Het adres is Toernooiveld 1 in Nijmegen. Deze locatie is goed te bereiken met auto en openbaar vervoer.

Deelname is kosteloos en zowel leden als niet-leden zijn van harte welkom. Wel is aanmelden verplicht via info@zoogdierverseniging.nl.

Het programma is als volgt:

9:30 uur	Ontvangst in Natuurplaza, mogelijkheid tot bezichtigen nieuw kantoor Zoogdierverseniging
10:00 uur	Opening door de voorzitter van de Zoogdierverseniging, Jacob van Olst
10:10 uur	Stad als biotoop – Niels de Zwarte
10:40 uur	Stedelingen en zoogdieren – Johan van Zoest
11:10 uur	Koffie- en theepauze
11:30 uur	Egels in de stad – Jasja Dekker
12:00 uur	Zoogdieronderzoek in de stad – Martin Melchers
12:30 uur	Algemene Ledenvergadering*, tegelijkertijd lunch (broodjes aanwezig, voor eigen rekening) met mogelijkheid tot bezichtigen nieuw kantoor Zoogdierverseniging
14:00 uur	Vleermuizen in de stad – Erik Korsten
14:30 uur	Knaagdieren in de stad – Nico Vonk
15:00 uur	Koffie- en theepauze
15:15 uur	Steenmarters in Deventer – Erwin van Maanen
15:45 uur	Ervaringen uit het stadsvogelproject van Vogelbescherming – Jip Louwe Kooijmans
16:15 uur	Sluiting door de voorzitter
16:30 uur	Borrel in Natuurplaza, mogelijkheid tot bezichtigen nieuw kantoor Zoogdierverseniging

* Geïnteresseerden kunnen de stukken vanaf 5 april downloaden vanaf www.zoogdierverseniging.nl.

Zoogdieratlas.nl

Sinds december 2009 is er in iedere provincie in Nederland een zoogdieratlasproject gaande: Zoogdieratlas.nl.

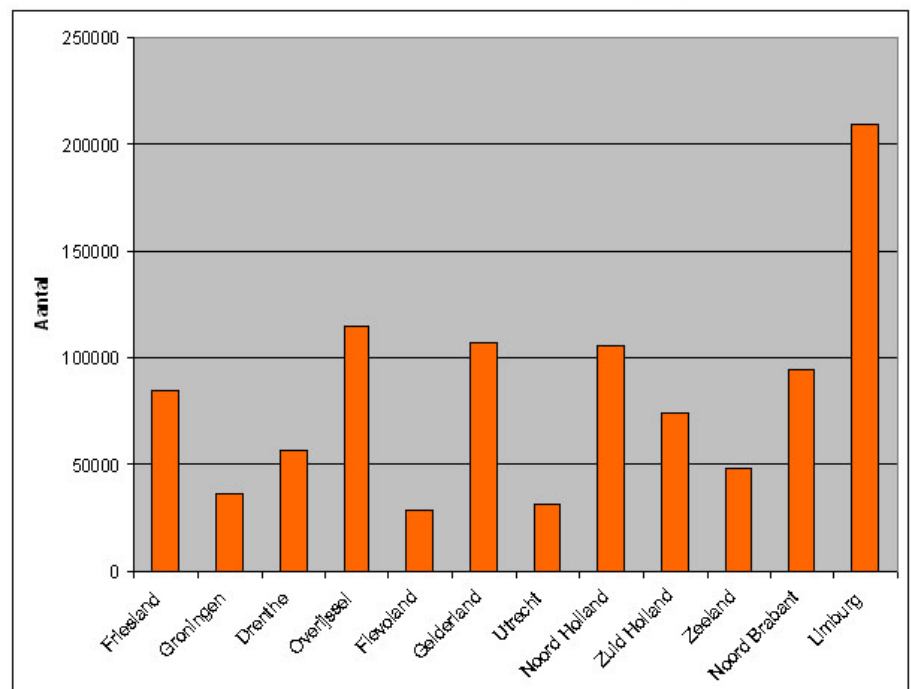
Op Zoogdieratlas.nl wordt per provincie de verspreiding van zoogdieren in kaart gebracht in een digitale atlas op internet.

Hiervoor zijn verschillende partijen benaderd om mee samen te werken, zoals provinciale Landschappen, de provinciale organisaties Landschapsbeheer, de zoogdier- en vleermuiswerkgroepen, Provincie's en enkele andere organisaties. In iedere provincie is een coördinator aanwezig als aanspreekpunt. Elk provinciaal atlasproject duurt twee jaar. Omdat het startmoment per provincie verschillend is heeft het landelijke project een totale looptijd van drie jaar (2008-2011). Op Zoogdieratlas.nl heeft iedere provincie zijn eigen pagina en zijn er onder andere activiteiten, verspreidingskaarten en nieuwsbrieven te vinden.

Niet iedere provincie is dus al even ver. Sommige provincies zijn al bijna anderhalf jaar bezig en anderen net een paar maanden.

Resultaten

Het afgelopen jaar zijn veel waarnemingen verzameld. Door vrijwilligers die zelf hun waarnemingen doorgeven op Telme.nl en Waarneming.nl maar ook via publieksacties zoals een paashazenoproep, kattenprooien en egels. Ook zijn er archieven van bijvoorbeeld de provincie uitgeplozen, waarnemingen uit oude opschriftboekjes alsnog ingevoerd etc. en is er bij de Zoogdierverseniging een inhaalslag geweest om

Figuur 1: Aantal waarnemingen per provincie op 24-2-2010.

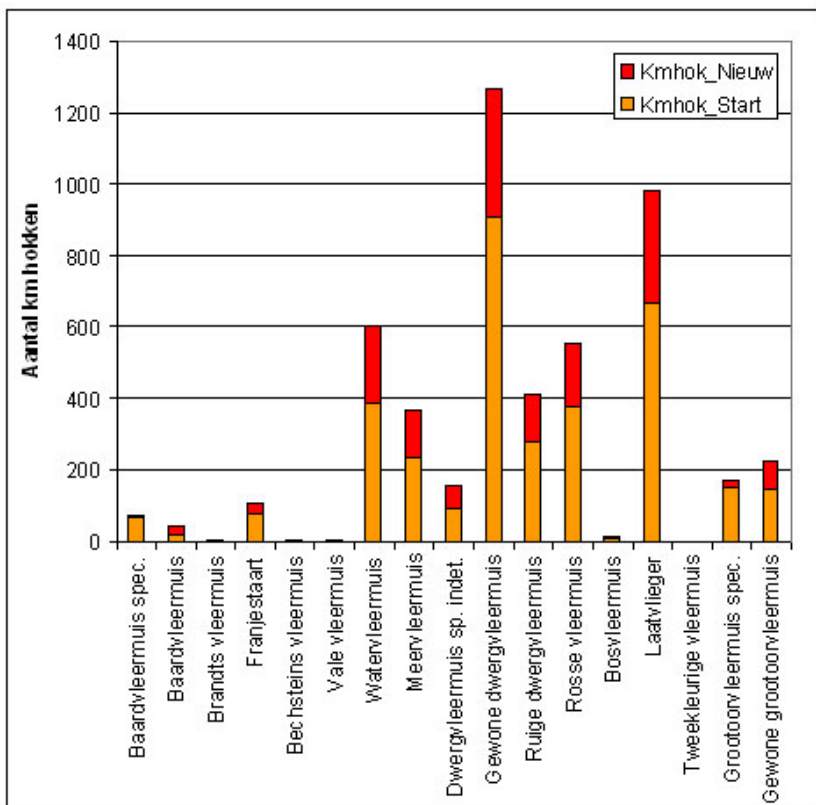
data in te voeren. Daarnaast zijn er diverse cursussen en activiteiten rondom zoogdieren georganiseerd die ook weer nieuwe waarnemingen hebben opgeleverd.

Alle gegevens die in het kader van alle atlasprojecten worden verzameld komen in Telmee en zijn op die manier ook zichtbaar op www.zoogdieratlas.nl.

Het afgelopen jaar zijn er heel wat waarnemingen aan de kaarten toegevoegd. In figuur 1 staat een overzicht van het aantal waarnemingen wat tot nu toe in iedere provincie is verzameld.

Het aantal waarnemingen zegt niets over een eventuele toename in de dekking van het aantal kilometerhokken per soort. Om te laten zien dat het atlasproject niet alleen veel waarnemingen maar ook nieuwe locaties oplevert, hieronder een voorbeeld van Overijssel. Overijssel was samen met Brabant de eerste provincie waar een atlasproject van start ging op 1 november 2008. Figuur 2 geeft voor de vleermuizen in Overijssel het aantal nieuwe kilometerhokken aan die de afgelopen anderhalf jaar zijn toegevoegd.

Op www.zoogdieratlas.nl zijn de actuele verspreidingskaarten per provincie te bekijken.

Figuur 2: Aantal nieuwe kilometerhokken bij de vleermuizen in Overijssel sinds de start van het atlasproject op 1-11-2008.

Hoe kan ik meedoen aan Zoogdieratlas.nl?
 Meedoen aan Zoogdieratlas.nl kan door het invoeren van waarnemingen op Telmee.nl en Waarneming.nl.

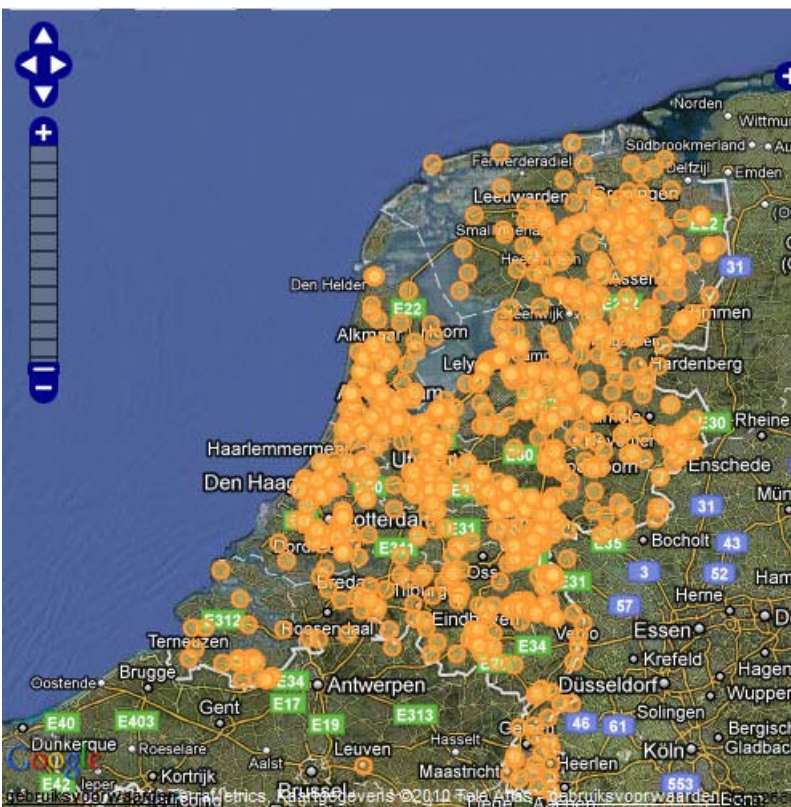
De Zoogdierverseniging en Stichting Natuurinformatie hebben afgesproken dat de zoogdierwaarnemingen die op Waarneming.nl worden ingevoerd ook zichtbaar worden op Zoogdieratlas.nl. Op dit moment zijn alleen zoogdierwaarnemingen die via www.telmee.nl zijn ingevoerd te zien op de kaarten, maar binnenkort worden die van www.waarneming.nl daaraan toegevoegd. Op Zoogdieratlas.nl zijn waarnemingen alleen op kilometerhok niveau zichtbaar. Er zijn dus geen details van een waarneming te zien, zoals de exacte locatie, waarnemer en type waarneming.

Molshopen

Regelmatig wordt er vanuit het atlasproject aandacht aan een specifieke soort besteed. Begin maart werden zoveel mogelijk mensen opgeroepen om molshopen door te geven.

Om voor de waarnemers die niet actief zijn op Telmee en Waarneming.nl, het doorgeven van molshopen zo gemakkelijk mogelijk te maken werd een speciale(tijdelijke) invoer gemaakt op Zoogdieratlas.nl. Molshopen konden met een stip op de kaart gemeld worden zonder dat waarnemers zich eerst ergens hoefden te registreren.

Na diverse oproepen in regionale kranten en bij *Vara's Vroege Vogels* op de radio werd de kaart snel gevuld. Dit jaar zullen er nog meer soorten via een dergelijke oproep in de schijnwerpers worden geplaatst. Figuur 3 laat de invoermodule en de overzichtskaart van de molshopen zien.

Figuur 3: Mollen doorgeven via de speciale invoermodule.

Agenda:

Met het veldseizoen voor de deur worden er in alle provincies weer diverse activiteiten gepland. Kijk in de agenda op www.zoogdieratlas.nl voor meer informatie.

Contactgegevens coördinatoren:

Voor meer informatie of vragen kunt u contact opnemen met de desbetreffende provinciaal coördinator:

Friesland: Teddy Dolstra e-mail: T.Dolstra@fryskegea.nl

Groningen: Dick Bekker e-mail: dick.bekker@zoogdiervereniging.nl

Drenthe: Simone Vos e-mail: simone.vos@zoogdiervereniging.nl

Overijssel: Henk Mellema e-mail: mellema@natuurmilieu.nl

Gelderland: Neeltje Huizenga e-mail: neeltje.huizenga@zoogdiervereniging.nl

Flevoland: Ria Heemskerk e-mail: heemskerk@landschapsbeheer.net

Utrecht: Dennis Wansink e-mail: dennis.wansink@zoogdiervereniging.nl

Noord-Holland: Eric Thomassen e-mail: E.Thomassen@landschapnoordholland.nl

Zuid-Holland: Kees Mostert e-mail: kmos@xs4all.nl

Zeeland: Lucien Calle e-mail: lucalle@zeelandnet.nl

Noord-Brabant: Emilie de Bruijckere Emilie.debruijckere@zoogdiervereniging.nl

Neeltje Huizenga – coördinator Zoogdieratlas.nl

Zoogdiervereniging neemt plaats in begeleidingscommissie Dutch Wildlife Health Centre (DWHC)

In januari 2010 zijn zowel de Zoogdiervereniging als SOVON Vogelonderzoek Nederland toegetreden tot de begeleidingscommissie van het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC).

In Nederland werkten en werken verschillende instituten aan aspecten van de gezondheid van wilde dieren. Maar niet alle aspecten kwamen aan bod. Daarom was er behoefte aan een centraal punt waar men met vragen over de gezondheid van wilde dieren terecht kan: het DWHC. Het DWHC is een gezamenlijk initiatief van de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht, het Instituut voor Virologie van het Erasmus Medisch Centrum Rotterdam en het Nederlandse Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV).

Het DWHC heeft een wetenschappelijke begeleidingscommissie. De commissie bestaat uit vertegenwoordigers van Nederlandse instellingen, die zich bezighouden met de gezondheid van mens of dier en de natuur. Op dit moment zitten er in de commissie vertegenwoordigers van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM, Bilthoven), het Centraal Veterinair Instituut (CVI, Lelystad), de Gezondheidsdienst voor Dieren Deventer (GD, Deventer), het Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR, Wageningen), het Erasmus Medisch Centrum (Rotterdam), de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA, Den Haag), SOVON en de Zoogdiervereniging.

Dierziekten zijn ook van belang voor het werk van de Zoogdiervereniging. Door systematisch gegevens te verzamelen over dood gevonden zoogdieren kan een beeld verkregen worden van belangrijke doodsoorzaken onder wilde dieren evenals risico's voor de onderzoekers. Ook levert het belangrijke informatie op over patronen van mortaliteit in tijd en ruimte. Het is belangrijk deze "achtergrondsterfte" goed in kaart te brengen zodat we weten wanneer er iets ongewoons gebeurt. Op die manier kan dit monitoringsysteem gaan fungeren als een waarschuwingssysteem voor plotseling verhoogde sterfte bij bepaalde soorten of in een bepaalde regio.

Om in haar missie te slagen is het DWHC sterk afhankelijk van de medewerking van tal van professionals en vrijwilligers die hun kwaliteiten willen inzetten voor een gezond samenleven van mens en dier. De meeste informatie wordt verkregen als dieren zo snel mogelijk kunnen worden onderzocht. Op 20 april organiseert het DWHC een informatie-middag voor leden en vrijwilligers van SOVON, RAVON en de Zoogdiervereniging. Op deze middag wordt ondermeer praktische informatie gegeven over hoe je veilig om kan gaan met je vondst. Meer informatie is uiteraard te vinden op www.dwhc.nl of in de agenda op onze website.

Dood gevonden kleine marterachtigen, boommarters en nertsen zijn voor ecologisch onderzoek zeer gewenst bij de Zoogdiervereniging. Vries het gevonden dier goed verpakt, met locatie en datum, in en meld je vondst bij het secretariaat (secretariaat@zoogdiervereniging.nl) van de Zoogdiervereniging. We regelen dan dat het dier onderzocht gaat worden.

Richard Witte

Franjestaart voor het eerst overwinterend aange troffen in provincie Groningen

In Groningen werden onlangs twee overwinterende exemplaren van de franjestaart waargenomen. Dit is pas de tweede keer dat deze zeldzame vleermuissoort in de provincie is waargenomen.

Sinds begin jaren negentig van de van de vorige eeuw tellen leden van de Vleermuiswerkgroep Groningen jaarlijks de aantallen overwinterende vleermuizen in de provincie. De tellingen maken deel uit van het landelijke meetnet Vleermuizen in Winterverblijven. Met dit meetnet kan van een aantal soorten vleermuizen worden bepaald of een

soort in aantal toe- of juist afneemt. Het meetnet wordt geïntegreerd door de Zoogdierversameling.

Onlangs leverde een bezoek aan een winterverblijf op het Rabenhaupt-terrein in de stad Groningen een verrassing op. In het verblijf werden twee franjestaarten aangetroffen. De franjestaart is een zeldzame vleermuissoort die in Nederland met name voorkomt in kleinschalige, bosrijke landschappen in oostelijk Nederland. In de provincie was er tot nu toe slechts één zekere waarneming van deze soort bekend: een in de zomer van 1988 in Groningen-stad gevonden exemplaar. Overwinterend was de soort hier nog niet eerder aangetroffen.

Na een dieptepunt in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw nemen de aantallen franjestaarten in Nederland de laatste jaren sterk toe. De soort duikt daarbij op steeds meer nieuwe plekken op. Dit gebeurt vooral in verblijven in centraal Nederland, maar nu dus ook in Groningen. Meer informatie over de toename van de franjestaart is te vinden in de Zoogdier van maart van dit jaar (jrg. 21, nummer 1), waarin de resultaten worden besproken van meetnet Vleermuizen in Winterverblijven over de periode 1986-2009.

Het gebouwtje waar de vleermuizen werden aangetroffen is een overblijfsel van de oorspronkelijke bebouwing in het gebied dat tot en met het eind van de vorige eeuw dienst deed als kazerneterrein. Na de herinrichting van het terrein tot woonwijk is een munitieloodsje door de gemeente Groningen speciaal ingericht voor overwinterende vleermuizen. Met resultaat: in het verblijf wordt in de winter regelmatig de grootoorvleermuis gespot en nu dus ook de franjestaart.

Het Rabenhaupt-terrein in Groningen vormt tezamen met enkele aangrenzende gebieden een hotspot voor vleermuizen. In het gebied komen maar liefst negen soorten vleermuizen voor, waaronder - naast de al genoemde soorten - de rosse vleermuis en de baardvleermuis. Deze vleermuisrijkdom maakt de plek tot een bijzonder gebied, zeker voor een stedelijke omgeving.

Rob Koelman - coördinator vleermuiswintertellingen provincie Groningen

Figuur 1: Eén van de Franjestaarten in Groningen (© Rob Koelman).

Eilanders bedreigd door import; kat ontdekt veldmuis op Texel

Wederom is er op Texel een voor het eiland nieuwe muizensoort ontdekt. Een huiskat ving onlangs een veldmuis. Na de huisspitsmuis uit 2006 is dit de tweede nieuwe muizensoort in slechts vijf jaar tijd. De komst van de veldmuis naar het eiland werd al een tijdje verwacht. De vondst baart ons zorgen omdat de van origine op het eiland voorkomende noordse woelmuis nu van grote delen van het eiland weggeconcentreerd dreigt te worden. Iets wat op de (voormalige) eilanden Walcheren, Zuid-Beveland, Noord-Beveland, Marken en Schokland al is gebeurd.

Het is van groot belang om het oprukken van de veldmuis en huisspitsmuis en de mogelijke afname in verspreiding van de noordse woelmuis en waterspitsmuis te volgen. Daarvoor is het wenselijk om systematisch braakbalgegevens te verzamelen en verhoudingen van soorten daarin vast te leggen. Aanvullend is veldonderzoek gewenst voor meer detailgegevens. Komend najaar willen we een trainingsweekend op Texel organiseren om bewoners te leren muizen te inventariseren met inloopvallen. Er wordt nagedacht over een workshop met Ministerie van LNV (DR en DLG), Provincie, Hoogheemraadschap, terreinbeheerders en muizendeskundigen om te bekijken hoe de noordse woelmuis en waterspitsmuis voor Texel behouden kan blijven.

Van nature komen weinig muizen voor op de (bewoonde) Nederlandse Waddeneilanden (zie tabel 1). Slechts enkele soorten waren aanwezig toen na duindoelbraken de eilanden ontstonden. Vóór 1800 kwamen slechts vijf muizensoorten (de eilanders) voor op de Waddeneilanden: de waterspitsmuis en noordse woelmuis op Texel en de bosmuis, huismuis en bruine rat op alle Waddeneilanden. Sindsdien zijn er maar liefst acht soorten bijgekomen, waarvan vier na 1975. Deze import-soorten hebben weten mee te liften met materiaaltransport naar de eilanden (dekstro, hooi, stenen, grond etc).

Figuur 1: De veldmuis die door een huiskat op Texel is gevangen (© Christine Koersen).

Tabel 1: Overzicht van muizensoorten voorkomend op de grotere Waddeneilanden. De jaartallen geven het jaar sinds wanneer de soort bekend is. De getallen tussen () geven jaren met vondsten aan maar waarvan wordt verondersteld dat de soort zich vervolgens niet heeft gevestigd. Vet weer-gegeven zijn de vondsten van de afgelopen 35 jaar.

	Texel	Vlieland	Terschelling	Ameland	Schiermonnikoog
Spitsmuizen					
gewone bosspitsmuis			<1937 (mogelijk < 1170)	< 1945	
dwergspitsmuis			< 1945	< 1955	
waterspitsmuis	< 1170				
huisspitsmuis	2006			1994	1976
Woelmuizen					
rosse woelmuis	1998		1987	(1994)	
aardmuis	1985			1984	
veldmuis	2010	(1988)		1870	2002
noordse woelmuis	< 1170				
muskusrat	(1983)		(1981)	1979	(1980-1985)
Ware muizen					
dwergmuis	1956	2002	1982	1962	1999
bosmuis	< 1170	< 1800	< 1800	< 1800	< 1800
bruine rat	< 1800	1994	< 1800	1953	1942
huismuis	< 1800	< 1800	< 1800	< 1800	< 1800

Het meest karakteristiek zijn de noordse woelmuis en de waterspitsmuis op Texel. Door het lange tijd ontbreken van concurrenten worden ze aldaar nog aangetroffen in (drogere) habitats waar ze in de rest van Nederland al uit weggeconcentreerd zijn. Met de komst van de huisspitsmuis en de veldmuis wordt verwacht dat beide soorten ook op Texel teruggedrongen worden naar de meest natte gebieden. Indien deze niet gericht op deze soorten beheerd worden lopen we het risico dat we beide soorten kwijt raak.

Oudere gegevens over het voorkomen van muizen op de Waddeneilanden zijn afkomstig van braakbalonderzoek bij uilen. Pas na 1950 wordt er ook met inloopvallen onderzocht. Daarnaast blijkt het determineren van kattenprooien aanvullende informatie op te leveren.

Nieuwe waarnemingen van muizen op de Waddeneilanden blijven waardevol en daarom vragen we een ieder om waarnemingen te doen en door te geven. Vooral op Texel is het belangrijk om de verandering van de muizenstand goed te volgen.

U kunt ons helpen door braakballen op de Waddeneilanden te verzamelen en pluizen (of naar ons op te sturen), onderzoek ten doen met inloopvallen of prooien van katten te fotograferen en aan ons door te geven.

Geef uw waarnemingen door per mail via www.telme.nl of www.texel.waarneming.nl of aan waarneming@zoogdiervereniging.nl.

Richard Witte

Braakbalvondst grote bosmuis bij Enschede

In een braakbalpartij uit de buurtschap Smalenbroek (259.0-466.8) ten zuidoosten van Enschede (februari 2010; geanalyseerd door auteur), zijn een schedel en twee onderkaken van de grote bosmuis (*Apodemus flavicollis*) aangetroffen. Deze eerste braakbalvondst van de grote bosmuis in de provincie Overijssel sluit aan bij eerdere vangsten rond Winterswijk en een vooralsnog onzekere waarneming in Twente (Aamsveen), waarmee het vermoeden wordt bevestigd dat de grote bosmuis op meerdere plaatsen in Oost-Nederland voorkomt. De vondst sluit ook aan bij recente waarnemingen in Münsterland die op migratie in westelijke richting wijzen (fig.2).

Een eerste beoordeling leverde, met name op grond van een in 2008 door Dr. Henning Vierhaus gepubliceerd artikel over de verloop van een schedelnaad, bij het gevonden exemplaar enige onzekerheid op (fig.1). Dit kenmerk wordt door Vierhaus als volgt omschreven: 'Naht zwischen Zwischenkiefer und Maxillare verläuft gewöhnlich nach vorn und umfasst weitgehend die hier vorhandene Grube'. Voor de bosmuis (*Apodemus sylvaticus*) wordt dit kenmerk omschreven als: 'Naht zwischen Zwischenkiefer und Maxillare zieht unmittelbar nach oben und verläuft durch die Grube vor der Zygomaticischen Platte'.

Om meer duidelijkheid te krijgen of het hierboven omschreven kenmerk van de grote bosmuis van toepassing is op het rond Enschede gevonden exemplaar, is het probleem voorgelegd aan Bauke Hoekstra uit Almelo. Over de lengte van de kiezenrij (>4.0), onderkaak (> 15), diastema (5.9-8.1) en de dikte van de snijtanden bestond duidelijk eenstemmigheid: *Apodemus flavicollis*. Wat betreft het verloop van de omschreven schedelnaad is besloten om het probleem voor te leggen aan Vierhaus. Het antwoord van Vierhaus luidt: "Der Schädel ist ganz ohne Zweifel der einer Gelbhalsmaus, *Apodemus flavicollis*! (...) 'Und der Nahtverlauf (.....) entspricht voll und ganz dem, wie ich das von meinem flavicollis-Material her kenne'. De lengte van de kiezenrijen en de dikte van de snijtanden vallen ook bij

Figuur 1: Verloop schedelnaad grote bosmuis (© Johan Poffers) links en bosmuis (©

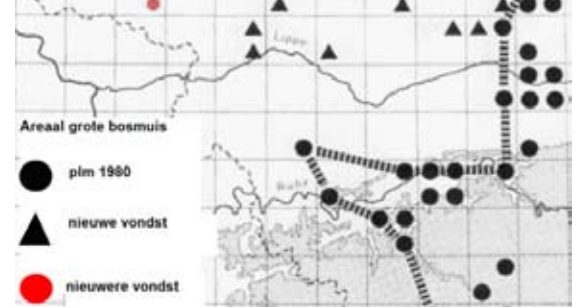
Vierhaus binnen het bereik van *Apodemus flavicollis*.

Het is niet onwaarschijnlijk dat de 'Smalenbroekse' grote bosmuis, evenals in de Achterhoek, deel uitmaakt van een hier al langere tijd aanwezige levensvatbare groep. Het is daarom wenselijk om het in het verleden verzamelde *Apodemus*-materiaal uit het grensgebied van Twente nog eens kritisch te bekijken. Recente waarnemingen (2001-2009) van de soort ten oosten van Meppen (Niedersachsen) moeten ook de zoogdierbeschermers in Drenthe en Noordoost-Overijssel 'scherp houden' voor te verwachten vondsten in deze gebieden. Mogelijk heeft de grote bosmuis ook hier de grens al dichter bereikt dan bekend is. Thomas Herrmann mailt: „Die deutsch-niederländische Grenzregion ist danach bezüglich der Gelbhalsmaus noch ‚terra incognita‘.

Het gevonden materiaal van de grote bosmuis te Smalenbroek wordt opgenomen in de collectie Hoekstra te Almelo.

Literatuur: 2008. Vierhaus, H. Säugetiere in Eulengewöllen aus Westfalen und Deutschland. Bestimmung ihrer Schädelreste. Bad Sassendorf-LohneA

Ger Snaak / Hardenberg

Figuur 2: Areaaluitbreiding grote bosmuis in westelijke richting.

Grote bosmuis rond Winterswijk in beeld

Als achtergrond van de zeer recente grote bosmuismeldingen in Twente, hierbij alle bekende waarnemingen rond Winterswijk in overzicht.

De eerste zekere melding van een grote bosmuis uit de omgeving van Winterswijk stamt uit 2006. In april 2006 deed Jan Stronks een vondst op het pad van de steengroeve bij Winterswijk (xy: 250970-442840); figuur 1. Naar aanleiding van deze vondst werd een NJN Zomerkamp in Winterswijk georganiseerd, wat resulteerde in een vangst van een grote bosmuis op 21 augustus 2006 in Bekendelle door Jaap van Schaik (xy: 245343-439666); figuur 2. Om zicht te krijgen op de huidige status van de grote bosmuis rond Winterswijk, besloot de Zoogdierwerkgroep om een elftal locaties ten westen en oosten van Winterswijk te gaan bevangen in de periode 6-8 november 2009. Het resultaat was dat op 4 van deze locaties daadwerkelijk grote bosmuizen werden aangetroffen; zie figuur 3.

De conclusie is dat er zich momenteel een vitale (zich wellicht uitbreidende) populatie grote bosmuizen rond Winterswijk bevindt. De komende tijd zal door gericht vangen en het analyseren van zoveel mogelijk braakbalmateriaal, de ontwikkeling van de soort in deze omgeving worden gevolgd.

Dick Bekker

Figuur 1: De eerste grote bosmuis bij Winterswijk (© Jan Stronks).

Figuur 2

Figuur 3

Ga mee walvissen en dolfijnen kijken met de Zoogdiervereniging nu het nog kan!

Golf van Biskaje 17 t/m 21 augustus 2010
(laatste maand dat dit mogelijk want deze veerdienst wordt opgeheven!)

Route: Nederland - Calais; veerboot Calais -Dover; Dover - Portsmouth; veerboot Portsmouth - Bilbao

Heenreis vanuit Nederland, dinsdag 17 augustus 08:00 uur
Terugreis vanuit Spanje (Bilbao), donderdag 19 augustus 13:00 uur
Aankomst thuis zaterdag 21 augustus

Reserveer nu: Nog slechts 20 plaatsen vrij! secretariaat@zoogdiervereniging.nl

Prijsindicatie voor niet-leden € 495,- p.p., leden 10% korting (€ 450,- p.p.)

Kosten trip op basis van 4-persoons hutten aan boord Pride of Bilbao en (tijdens terugreis) 1x hotelovernachting in Portsmouth (4-persoons kamers) evenals vervoer naar Portsmouth per touringcar (opstappen o.a. Ede-Wageningen).
Lezing vooraf (Nijmegen), praktische informatie voor vertrek, en fotogedenkboekje achteraf. Twee voordrachten aan boord van Pride of Bilbao
(door Biscay Dolphin Researcher)

Exclusief eten & drinken

In Bilbao mogelijkheid tot bezoek Guggenheim museum of natuurwandeling

Opgave door overmaken van € 150,- op Triodosbank 78.49.24.767 o.v.v. Bilbaotrip 2010

Onder begeleiding van de zeezoogdier- en zeevogelkundigen:
Richard Witte en Albert Vliegthart

U kunt ook van 20-23 augustus mee met Natuurpunt.be maar reist dan op basis van eigen vervoer.

Kosten (zonder gedenkboekje en hotelovernachting) zijn dan (vanaf Gent) € 300,-
Voor een indicatie zie www.biscaye-dolphin.org.uk

Agenda

- 15 april** Cursus 'Vleermuizen en planologie'
16 april Symposium alternatieven muskusrattenbestrijding
17 april Landelijke Zoogdierdag & ALV Zoogdiervereniging
20 april Vrijwilligersdag DWHC
24 april Cursus 'Analyseren van vleermuisgeluiden' met Batsound™
27 april Cursus 'Analyseren van vleermuisgeluiden' met Batsound™
- 1 mei** Basiscursus grondgebonden zoogdieren
22 mei Cursus zoldertellingen vleermuizen Doetinchem
27 mei Batdetectorworkshop Drenthe
29 mei Cursus zoldertellingen vleermuizen Appelscha
29 mei Cursus zoldertellingen vleermuizen Heiloo
- 5 juni** Cursus zoldertellingen vleermuizen Zwolle
17 juni Instructieweekend vleermuizen vangen Vijlenerbosch
25-27 juni Cursus inventariseren vleermuizen Mill
- 12 augustus** Vleermuisvangweekend
23 augustus 15th International bat research conference
- 1 september** XIth International Otter Colloquium 2010
16 september Vleermuisvangweekend

Verhuisbericht

Het kantoor van de Zoogdiervereniging is verhuisd van Arnhem naar Nijmegen en betreft samen met SOVON, RAVON, stichting Bargerveen, FLORON en VOFF het Natuurplaza.

We krijgen een ruimere huisvesting en in Natuurplaza gaan we nauwer samenwerken met onze collega organisaties en de Radboud Universiteit.

Bezoekadres:
Zoogdiervereniging
Natuurplaza (Mercator 3)
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen

Postadres:
Postbus 6531
6503 GA Nijmegen

Tel. 024 7410500
Fax. 024 7410501

Colofon. Ieder half jaar rapporteert de Zoogdiervereniging over verrichte activiteiten, actuele zoogdiergerelateerde ontwikkelingen en de voortgang van de monitorings (NEM)- en verspreidingsonderzoeken (VONZ) in "De Telganger". Het monitorings- en verspreidingsonderzoek aan Nederlandse zoogdieren is mede mogelijk gemaakt door financiering door de Gegevensautoriteit Natuur. Partners in de monitoringsonderzoeken zijn SOVON en het Centraal Bureau voor Statistiek.

De basis van elke Telganger is de database van de Zoogdiervereniging. Deze is gevuld met gegevens die zijn verzameld door vele vrijwilligers, medewerkers van de Zoogdiervereniging, leden van werkgroepen van de Zoogdiervereniging en waarnemingen die zijn binnengekomen via de websites <http://waarneming.nl> en <http://www.telmee.nl>. Alle waarnemingen worden door de Zoogdiervereniging beoordeeld op juistheid, voordat deze in de database komen en uiteindelijk in de Nationale Database Flora en Fauna.

Redactie: Jasja Dekker, Johan Thissen en Wesley Overman
Eindredactie: Wesley Overman

Adres: Zoogdiervereniging, Natuurplaza (gebouw Mercator 3), Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen
Telefoon: 024-7410500
Website: www.zoogdiervereniging.nl, www.telmee.nl en www.vleermuis.net